

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В статті обґрунтовуються можливості освітнього середовища як фактору формування культури педагогічної взаємодії, наведено умови його функціонування, які забезпечують цей процес. Автором визначається сутність освітнього середовища, його роль в формуванні особистості фахівця в контексті формування культури педагогічної взаємодії, представлено опис зовнішніх та внутрішніх факторів освітнього середовища. Стаття містить перелік основних принципів формування культури педагогічної взаємодії через колектив та оптимальних характеристик студентської групи, що сприяють ефективності цього процесу.

Ключові слова: освітнє середовище, педагогічна взаємодія, культура педагогічної взаємодії.

В статье обосновываются возможности образовательной среды как фактора формирования культуры педагогического взаимодействия, представлены условия ее функционирования, которые обеспечивают этот процесс. Автором определяется сущность образовательной среды, ее роль в формировании личности специалиста в контексте формирования культуры педагогического взаимодействия, представлено описание внешних и внутренних факторов образовательной среды. В статье содержится перечень основных принципов формирования культуры педагогического взаимодействия через коллектив и оптимальных характеристик студенческой группы, которые способствуют эффективности этого процесса.

Ключевые слова: образовательная среда, педагогическое взаимодействие, культура педагогического взаимодействия.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На думку багатьох вчених психічні зміни особистості обумовлюються її внутрішніми особливостями і зовнішніми соціальними факторами. На соціальній природі особистості наголошував С.Рубінштейн, зазначаючи, що: "Психологія людини – це завжди психологія соціальна" [6, с.419]. Л.Виготський також вважав, що увага, мислення, логічна пам'ять, воля спочатку формуються у колективно розподіленій спільній діяльності людини, і лише потім ці психічні функції, інтеріоризуючись, перетворюються на форму індивідуальної діяльності. Науковець слушно вказує: "Функції спочатку складаються в колективі як вид стосунків слухачів, а потім стають психічними функціями особистості" [1, с.343]. Це означає, що формування таких важливих для формування культури педагогічної взаємодії якостей особистостей викладачів і студентів, як активність, комунікативність, відповідальність, толерантність неможливо здійснити в індивідуальній діяльності, необхідна спільна діяльність викладачів зі студентами, колегами, студентів між собою.

Психолого-педагогічні дослідження переконливо доводять, що учіння не можна розглядати як діяльність окремого індивіда

задля задоволення самого себе, незалежну від середовища, в якому здійснюється. Під оточуючим середовищем зазвичай розуміється сукупність умов і впливів, що оточують людину. Освітнє середовище є носієм і виразником певних цінностей, воно здатне спонукати людину до певної діяльності, поведінки, відносин із навколишньою дійсністю. Саме тому його роль і функції важливо осмислити в контексті формування культури педагогічної взаємодії, збагачення освітньо-виховної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про широкі можливості культурно-освітнього навчального закладу писали відомі українські педагоги та науковці К. Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський, М.Стельмахович, Д.Тхердивський, О.Мазурович, О.Беляєв, Т.Цвілих, О.Рудницька та ін. Середовище, в тому числі й освітнє, як частина просторово-предметного оточення розглядається як зарубіжними (Дж.Гібсон, У.Мейс, Т.Менг, М.Турвей, В.А.Ясвін та ін.), так і вітчизняними (Г.О.Балл, І.Д.Бех, Є.В.Бондаревська, С.Ю.Максимова, О.М.Пехота, В.В.Рибалка, В.А.Семиченко, В.В.Серіков, С.О.Сисоєва, та ін.) дослідниками. Означена проблема перебуває

в центрі уваги вчених, що дозволяє розкривати соціально-історичні, психологічні, педагогічні аспекти використання виховного потенціалу освітнього середовища навчального закладу.

Формулювання цілей статті. Найбільше значення в соціалізаційних процесах молоді людини відіграє освітнє середовище вищого навчального закладу, під впливом якого особистість студента перебуває протягом усього періоду навчання. З цієї причини стає актуальним завдання перетворення освітнього середовища вищого навчального закладу на високоорганізовану спільноту з прогресивними системами цінностей, продуктивною діяльністю, здатну забезпечити умови становлення особистості, яка компетентно вирішує професійні проблеми, відзначається активною поведінкою. Для цілеспрямованого формування культури педагогічної взаємодії необхідно сформулювати основні принципи формування культури педагогічної взаємодії через колектив та визначити оптимальні характеристики студентської групи, що сприяють ефективності цього процесу, виокремити умови функціонування освітнього середовища, які забезпечують ефективно та інтенсивно формування культури педагогічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище – сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні. Зовнішніми факторами освітнього середовища є соціокультурна реальність, та сфера, в якій навчальний заклад функціонує. Освітнє середовище як соціокультурне явище є сукупністю спеціально створених державою, суспільством умов, необхідних для освіти людини у процесі її життя, зоною взаємодії освітніх систем, їх елементів, матеріалу й суб'єктів освітніх процесів. Внутрішнім фактором освітнього середовища є система, яка породжується: а) організацією освітнього процесу, логікою навчально-пізнавальної діяльності (тобто управлінням); б) професіоналізмом педагогів, викладачів і творчою активністю студентів; в) стратегією й тактикою

побудови комунікації в освітньому процесі. В освітньому просторі можуть бути виділені такі суб'єкти, як окремих студент, колектив студентів (група, групи, увесь контингент студентів освітнього закладу), педагог, педагогічний колектив, батьки, освітня установа в цілому.

Використання групових форм навчання дозволяє повніше реалізувати людський потенціал, підвищити активність слухачів, змінити мотивацію навчання. Таке навчання підвищує академічні успіхи, оскільки слухачі допомагають і підтримують один одного, а не конкурують між собою, надають впевненості в собі; сприяє розвитку мовлення, здатності розв'язувати проблеми, формуванню практичного мислення [2], [5]. "Виховання у колективі і через колектив" є головним принципом колективістської концепції виховання, яку пов'язують з ім'ям А.Макаренка [4, с.302]. Важливим елементом системи А.Макаренка в аспекті педагогічної взаємодії є питання реалізації принципу самоврядування, в якому закладений стимул розвитку соціальної активності особистості. Досвід застосування розгорнутої системи самоврядування переконує в можливості з її допомогою формувати відчуття суб'єктності, відповідальності, організованість, солідарність. Ми погоджуємося з думкою М.Красовицького: "...як неможливо заперечувати значення саморозвитку й самовизначення особистості, так і безглуздо заперечувати давно відому істину про вплив на ці процеси організованого середовища. Інша справа – цінності цього середовища" [3]. Можливості групових форм навчання, колективного навчання можуть бути ефективно реалізовані за умови побудови в навчальному процесі партнерських, довірчих міжособистісних взаємин на основі гуманних цінностей, норм і установок педагогічного колективу та студентської групи.

При формуванні культури педагогічної взаємодії через колектив студентської групи необхідно розглядати його як динамічну систему, що проходить певні етапи свого розвитку та дотримуватись сучасних принципів: визнання колективу як соціальної групи вищого рівня розвитку; поєднання поваги з вимогливістю, піклування і уваги, покарання і заохочення; щирості і

відвертості, принциповості; вправління, праці; забезпечення свободи кожної особистості, свідомого порядку, дисципліни; самоуправління, виборності і зміни лідерів; самообслуговування.

Вплив середовища на особистість здійснюється через спілкування. Під час спілкування здійснюється взаємний обмін діяльностями, уявленнями, ідеями, установками, інтересами, формується і проявляється система відносин “суб’єкт-суб’єкт(и)”. Для студентів спілкування є дуже важливою сферою їх життя, від характеру спілкування з друзями, колегами, педагогами часто залежить самопочуття студента, його ставлення до навчання, до студентської групи, до викладачів, до життя взагалі.

Міжособистісні взаємини, які виникають в будь-якій соціальній групі в процесі спілкування між людьми як результат їх психічного взаємовідображення, взаємопізнання і взаємопереживання, безпосередньо чи опосередковано сприяють, а іноді і заважають діяльності групи, впливають на присвоєння особистістю групових норм, цінностей, ідеалів, формування сприятливого психологічного клімату, активність студентів у навчанні. Гуманні міжособистісні взаємини у студентській групі сприяють створенню умов для побудови педагогічної взаємодії, формуванню творчої активності в оволодінні майбутнім фахом.

Впливовість групи на її членів визначається її згуртованістю. Ми схильні розглядати згуртованість студентських груп як інтегрований показник співвідношення оцінок чи позицій їх членів по відношенню до об’єктів, суттєво важливих для всієї спільності. Для розв’язання проблеми формування культури педагогічної взаємодії, розробки системи педагогічного стимулювання, методики виховання пізнавальних потреб, мотивів та цілей учіння важливо з’ясувати, які мотиви студенти визнають провідними та ступінь їх мотиваційної єдності. Також доцільно вивчити структуру міжособистісних взаємин в групі. В результаті спільної діяльності у студентській групі виникають емоційно-психологічні зв’язки, що призводить до створення неформальних об’єднань – мікрогруп. Серед них виділяється

центральна, лідируюча мікрогрупа, в складі якої студенти, яким члени групи віддають перевагу. Спрямованість лідируючої мікрогрупи певною мірою обумовлює характер міжособистісних взаємин в групі, активність її членів у навчанні, педагогічну взаємодію. Проведені дослідження студентських груп підтверджують, що в згуртованих, розвинутих студентських групах вища активність студентів у навчанні, спостерігається взаємодопомога, спільне оволодіння знаннями (підготовка до лабораторних робіт, заліків, екзаменів), задоволеність міжособистісними взаєминами, відсутність конфліктів всередині групи та з викладачами чи іншими гуртами студентів. Розрізненим групам притаманна низька активність у навчанні та інших видах діяльності, закритість, дискомфорт їх членів, конфлікти в групі та з викладачами.

При традиційній системі навчально-пізнавальна діяльність не має ознак співпраці, а група не є спільнотою: студенти індивідуально виконують навчальні завдання, успіхи чи невдачі одного не впливають на результативність іншого. З цієї причини провідними факторами гуртування студенти найчастіше вважають практики, де перед усією групою або разом з нею виконують певну соціальну роль. Слід зазначити, що навчання набуває якості спільної діяльності при застосуванні методів імітації виробничої діяльності – навчальних ділових ігор, розігрування ролей, імітаційних вправ тощо.

Для опису впливу студентської групи на формування культури педагогічної взаємодії доречно буде згадати явище референтності у студентських колективах. Саме в референтній групі формуються норми, цінності, установки поведінки людини. У кожної особистості є одна чи кілька таких груп, на цінності яких вона рівняється, за нормами яких оцінює свої вчинки. Можливим є не тільки позитивний, а й негативний вплив референтних груп на педагогічну взаємодію. Для збагачення культурно-освітнього середовища навчального закладу необхідно забезпечувати природну, предметну, соціальну, мистецьку та інші складові.

Оптимальними характеристиками студентської групи, що сприяють

Питання педагогіки

ефективному формуванню культури педагогічної взаємодії є:

- стабільні міжособистісні взаємини, ролі розподілені, з ними згодні всі члени групи;

- функціонування декількох мікрогруп позитивного спрямування, які об'єднуються за інтересами, місцем проживання, спільною діяльністю за межами вищого навчального закладу;

- наявність основної, лідируючої мікрогрупи, яка задає тон в основних видах діяльності, з думкою якої рахується вся група;

- лідери, яких висувають мікрогрупи, впливають на студентів у правильному напрямі, подають особистий приклад, не конфліктують між собою;

- більшість студентів – “прийнятні” – без конфліктів навчаються, йдуть за лідерами, спілкуються між собою та з педагогами;

- відсутність “відторгнених індивідуалів”;

- згуртованість групи навколо основної мети – стати висококласними фахівцями сільськогосподарського виробництва;

- максимальна узгодженість формальної і неформальної структури групи, високий соціометричний статус членів активу, зорієнтованість їх цінностей, ідеалів, вчинків, установок з цінностями лідируючої мікрогрупи;

- спільне вирішення важливих питань;

- виборність та підзвітність активу групи;

- відповідальність членів групи;

- спрямовуюча, корегуюча функція педагога (куратор (наставник) виступає зв'язуючою ланкою між студентами й адміністрацією, підрозділами закладу, не підміняючи роботи активу);

- “відкритість” групи, її члени входять до складу різноманітних студентських гуртів;

- досягнення високих результатів основних видів діяльності за рахунок взаємодопомоги, взаємопідтримці, спільної організації праці, вміння її членів керувати і бути керованими.

Позитивний вплив на формування культури педагогічної взаємодії можливий за умови функціонування міжособистісного простору, в якому кожна особистість

відчуває себе комфортно в емоційному плані і стабільно у плані самореалізації, який дозволяє забезпечити вибір цінностей, життєвого сенсу, конкретного мікросередовища діяльності, способів самореалізації. І тому, говорячи про освітнє середовище, ми вважаємо за доцільне підкреслити, що важливим фактором у його позитивному впливі на суб'єктів навчально-виховного процесу є неформальність у взаємодіях, особистісна значущість, емоційна насиченість, високий рівень включення у спільні справи. Все це створює умови для позитивного розвитку особистості. Якщо в навчальному закладі створюється аура уваги до особистості, справедливої вимогливості, тактовності, чуйності, то це сприятиме процесу подальшої (після сім'ї і школи) соціалізації, формуванню у молодих людей морально-духовних якостей, культури педагогічної взаємодії.

Основними напрямками гармонізації стосунків можна визначити такі:

- створення в освітньому середовищі ВНЗ сприятливих психолого-педагогічних умов для соціальної адаптації та інтеграції (особистої залученості) студентів у навчально-виховний процес;

- забезпечення психологічної підтримки членів студентської групи та сприятливого психологічного клімату;

- організація координаційно-посередницької допомоги студентам у взаєминах з іншими суб'єктами освітнього процесу;

- уникнення авторитаризму та формалізму у стосунках викладачів і студентів;

- створення умов для творчої самореалізації кожного студента в доступних йому сферах життєдіяльності.

Привертає увагу той факт, що чим багатшим є освітнє середовище, тим легше кожній молодій людині розкрити індивідуальні можливості, спиратися на них з урахуванням виявлених інтересів, нахилів і об'єктивного досвіду, набутого в сім'ї, школі, на роботі, у процесі реальної взаємодії зі світом. Важливим фактором, який впливає на процеси формування інтерактивної позиції студентів, є спрямованість освітнього середовища і такі його характеристики, як відкритість та динамічність, під чим

Питання педагогіки

розуміється наявність активної взаємодії з різними громадськими об'єднаннями, соціальними організаціями, що забезпечує додаткові можливості для навчання, наявність умов для вільної комунікації в групі, на факультеті між викладачами та студентами.

Висновки. Якість освітнього середовища може визначатися здатністю цього середовища забезпечувати всім суб'єктам освітнього процесу систему можливостей, пов'язаних із задоволенням їх потреб і трансформацією цих потреб у життєві цінності, що актуалізує процес їх особистісного саморозвитку.

Отже, основними характеристиками освітнього середовища, що забезпечать ефективно та інтенсивно формування культури педагогічної взаємодії, ми вважаємо наступні умови його функціонування: гуманістичний характер освітнього впливу у середовищі; відкритість та динамічність освітнього середовища; акцентуація комунікативного компонента в

змісті освіти; постійний діагностично-корекційний педагогічний вплив на освітнє середовище.

Освітнє середовище є простором для самореалізації молодої людини, а враховуючи те, що інтереси і потреби молоді є досить різноманітними і динамічними, воно має бути достатньо багатогранним. Для формування культури педагогічної взаємодії доцільно створювати такі умови, щоб максимально наблизити поле задоволення інтересів її учасників, надавати можливість обрати таку форму співпраці, яка б не лише приносила задоволення, але й давала змогу бачити перспективу свого розвитку. Адже чим ширшим є середовище, яке відкриває людині доступ до загальнолюдських і культурних цінностей, чим воно багатогранніше і чим воно більше надає можливостей для саморозвитку молодій людині, тим більше воно відповідає вимогам і умовам, необхідним для становлення особистості.

Література

1. Виготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 635с.
2. Киричук А.В. Общение в классном коллективе как объект педагогического управления: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Киевский гос.пед.ин-т им.М.Горького. – К., 1974. – 58 с.
3. Красовицький М.Ю. На власні очі. Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки. – К., Нью-Йорк: Педагогічна думка, 1998. – 160 с.
4. Макаренко А.С. Избранные произведения: В 3-х т. / Ред. кол.: Н.Д. Ярмаченко (председатель) и др. – Изд. 2-е., исп. и доп. – К.: Радянська школа, 1985. – Т.3. – 592 с.
5. Максименко И.Г. Педагогические условия влияния коллектива академической группы на повышение эффективности учения студентов: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1984. – 171 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: [в 2 т.]. – Т.2 / Сергей Леонидович Рубинштейн – М.: Педагогика, 1989. – 324 с.

Kruchek V., associate professor in pedagogics

INFLUENCE OF EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON FORMING OF CULTURE OF PEDAGOGICAL CO-OPERATION

In the article possibilities of educational environment are grounded as to the factor of forming of culture of pedagogical co-operation, his descriptions which provide this process are resulted. An author is determine essence of educational environment, his role in forming of personality in the context of forming of culture of pedagogical co-operation. Description of external and internal factors of educational environment is presented, such as organization of educational process, professionalism of teachers, strategy and tactic of construction of communication, in an educational process. The article contains the list of basic principles of forming of culture of pedagogical co-operation through a collective and optimum descriptions of student group, which are instrumental in efficiency of this process. The role of orientation and solidarity of group is marked. The also selected terms functionings of educational environment, which provide the effective and intensive forming of culture of pedagogical co-operation.

Keywords: educational environment, pedagogical co-operation, culture of pedagogical co-operation.